

WAANZIN!

Artsen over waanzin — proza

Patiënten over waanzin — poëzie

de Tijdstroom

Inhoud

De bliksemafleider van de geest	6
<i>Ingmar Heytze</i>	
Bwoehoeoe!	9
<i>K.Michel</i>	
Paviljoen	10
<i>Gerrit Achterberg</i>	
Sonnetten van de kleine waanzin / 10	11
<i>Hans Andreus</i>	
In het Gedicht	12
<i>Jotie T'Hooft</i>	
De moord op een boterbloem	13
<i>Alfred Döblin</i>	
Anna die getikt was	25
<i>Anne Sexton</i>	
Infernale impressies / XCIII	26
<i>Willem Kloos</i>	
Spreekuur	27
<i>Gerrit Achterberg</i>	
Valeriuskliniek	28
<i>Kees Winkler</i>	
Gedwongen opname	29
<i>Minke Douwes</i>	
Sonnetten van de kleine waanzin / 18	33
<i>Hans Andreus</i>	
Genezing	34
<i>Ingmar Heytze</i>	
Aan een vroeggestorvene	35
<i>Georg Trakl</i>	
Paranoia	36
<i>Jotie T'Hooft</i>	
Van de koelen meren des doods	37
<i>Frederik van Eeden</i>	
Lady Lazarus	47
<i>Sylvia Plath</i>	
März. De carrière van een schizofrene dichter	51
<i>Heinar Kipphardt</i>	

Sonnetten van de kleine waanzin / 25 <i>Hans Andreus</i>	62
Je gaat <i>Jan Arends</i>	63
Patiënt en Dichter <i>Ernst Herbeck</i>	64
Valeriuskliniek <i>P.C. Kuiper</i>	65
Zelfmoordbriefje <i>Anne Sexton</i>	70
Reis naar het einde <i>António Lobo Antunes</i>	73
Napoleon <i>Jotie T'Hoof</i>	81
Infernale impressies / XCV <i>Willem Kloos</i>	82
Dood & Co. <i>Sylvia Plath</i>	83
Waanzin <i>Gerrit Achterberg</i>	84
Zielepijn <i>Anton Tsjechov</i>	85
Sonnetten van de kleine waanzin / 26 <i>Hans Andreus</i>	91
Waanidee/Projectie <i>Jotie T'Hoof</i>	92
Zei de dichter tegen de therapeut <i>Anne Sexton</i>	93
Infernale impressies / XCVIII <i>Willem Kloos</i>	94
De redding van Fré Bolderhey <i>Simon Vestdijk</i>	95
Biografische schetsen	103
Verantwoording	106
Waanzin!	107
Colofon	108

De bliksemafleider van de geest

waanzin en dichterschap

Ingmar Heytze

Elke dichter vreest de waanzin. Natuurlijk is dat een angst die iedereen wel in zekere mate heeft. De *condition humaine*, het besef 'een broodkruimel te zijn op de rok van het universum' (Lucebert) is immers van zichzelf al een gekmakend gegeven. Op weg naar het onherroepelijke einde kan ieder mens, met één enkele vingerknip van het lot, veranderen in een bange idioot.

Welbeschouwd is het vreemd dat het maar zo weinig mensen overkomt dat ze gek worden van onze totale, ontredderende nietigheid. '*All of us have been driven nearly mad (...) but (...) there is a tough streak in human nature which generally prevents us from being quite driven.*' schrijft T.H. White in *The once and Future King*, waarin de ridder Lancelot een psychotische episode doormaakt. Vrij vertaald: iedereen is wel eens bijna gek gemaakt, maar de menselijke natuur heeft iets taais dat er meestal voor zorgt dat we niet helemaal gek worden.

Maar om poëzie te schrijven moet je een open zenuw hebben, en een zenuw kan niet kiezen op welke prikkels hij wel en niet reageert. Bovendien beseffen dichters dat je een beetje waanzin nodig hebt om iets bijzonders te bedenken. Ze willen dus ook niet te ver van de krankzinnigheid verwijderd zijn. Ze moeten, zoals de filosoof Karl Jaspers ergens zegt, het schadelijke wagen om te kunnen werken. In andere woorden: dichters hebben iets nodig waar ze bang voor zijn. Ze willen wel gedichten schrijven, maar niet in een inrichting belanden.

Aan dit gegeven is een hele bloemlezing gewijd. De titel van dat boek luidt *Ik word als een van dezen* (1989, samengesteld door Dirk Kroon), naar een dichtregel van Willem Kloos, die de bui terecht al zag hangen: al op vrij jonge leeftijd zag hij drie inrichtingen van binnen voordat hij, in mijn geboortestad Utrecht, van waanzin én dich-

terschap werd 'genezen' door middel van een 'elektriseerbehandeling' – wij schrijven 1896, toen ze het nog hadden over 'Krankzinnigenzorg', die grotendeels werd verleend aan mensen die Kloos in hetzelfde gedicht omschrijft als 'stomme mummieën met steenen oogen'.

Dat is één kant van de zaak. Maar we leven niet meer in 1896. De dichter als bleek, gekwelde individu, broodmager van de opiumpijp, star-nakel bazelend door de absint en jong stervend aan TBC, 'Zo een met een dichterskop, / zo eentje met lange haren, / zo een op een zolderkamer', zoals Annie M.G. Schmidt schrijft in het gedicht 'Raad', beter bekend door de beginregel 'Neem nooit een dichter, m'n dochter' – dat beeld is nu wel achterhaald. Het gedicht 'Raad' dateert uit het midden van de jaren vijftig, ruim zestig jaar nadat Kloos zich van inrichting naar inrichting sleepte, en het geeft goed aan dat het cliché van de gekwelde, waanzinnige dichter toen al een beetje begon het verslijten. De Vijftigers waren toch van een ander slag, en het zou nog even duren totdat het debuut van Jan Arends verscheen.

We zijn opnieuw ruim zestig jaar verder. Dichters die door genialiteit en/of excentriciteit voortdurend op de rand van een zenuwzinking balanceren, moet je met een lantaarntje zoeken. Verreweg de meeste dichters in dit land zijn beangstigend normaal. Ze hebben een redelijk tot goede baan met prima ziektekostenverzekering, een keurig pensioen en af en toe een dertiende maand in de vorm van een beurs of prijs. De meesten hebben nog nooit een glas absint van dichtbij gezien, laat staan een inrichting bezocht, en zeker niet als patiënt. Huw gerust uw dochter aan hen uit. Ze doen gek in hun gedichten, en misschien is het wel juist die mogelijkheid om hun talent uit te leven die fungeert als zekering, als stop, als aardlekschakelaar. Misschien is dat wel de taaiheid waar T.H. White het over heeft – het vermogen om de juiste uitlaatkleppen te kiezen, zoals poëzie, zodat je geen echte geestelijke kortsluiting meer nodig hebt. Zo bekeken is poëzie de bliksemafleider van de geest.

Zowel dichters als hun lezers kunnen iets hebben aan zo'n bliksemafleider. Voor zover er soorten poëzielezers bestaan, is dit mijn favoriete

soort: hooggeschoolde, succesvolle mensen die elke dag stapels meerjarenplannen, rapporten, verslagen, memo's, nieuwsberichten en *mission statements* doorgronden, internaliseren, wegen en reproduceren. Na een lange werkdag willen deze mensen alles behalve meer tekst die ze moeten begrijpen – ze willen vrije taal, zonder enige verplichting om er een verhaal van te maken, zonder enig ander doel dan waarden dat het bestaat, vrij van natuurwetten, bewijslast, moreel besef of zelfs maar goede smaak. Ze willen taal waarin alles kan en mag. Poëzie bijvoorbeeld, het enige genre waarin 'ik' iets anders betekent dan 'ik' en de lezer zelf mag weten of hij zich herkent in 'jij', 'u' of 'men'.

Misschien is dit wel het grootste verschil tussen werkelijke waanzin en louter bezeten zijn van poëzie: veel gekken vinden dat ze helemaal niet gek zijn, maar er is nog nooit een dichter geweest die vond dat hij geen dichter was. Blijkbaar worden we liever versleten voor poëet dan voor patiënt. De hemel sta ons bij. De hemel, of Haldol. 'Poëzie,' schreef Menno Wigman in het gedicht *Misverstand*, is 'een ziekte die je met een handvol hopeloze idioten deelt.' 'Een heelkunst is het niet.' voegde hij daar voor alle zekerheid aan toe, iets verderop in het gedicht.

Nee, een heelkunst is het niet. Maar wat is dat eigenlijk nog wel. Mark Rutte verklaarde rond Prinsjesdag tegen de pers: "We zijn een land waar je gek kunt doen, waar mensen hun talenten kunnen benutten." Hij zegt nog *nét* niet: lekker gek.

Ik las het citaat en beseftte dat we hebben verloren. Kunstenaars, dichters, idealisten, iedereen die nog gelooft in dingen waar geen begroting voor bestaat – verloren hebben we, onherroepelijk met krachtige vuistslagen de marge in gefeliciteerd door bovenmodaal bulderende mannen met bullshit-jobs in slijtvaste pakken. Tegen dat soort alomtegenwoordige dulle boel-normaliteit helpt misschien alleen nog poëzie, af en toe, een beetje – zoals het gedicht van K. Michel, uit zijn voorlopig verzamelde gedichten 'Speling zoeken' uit 2016.

Aan het typen

Ik moet de wekker nog uitzetten en daar is Pula.
Pula is lief. Ze is soort van mijn beste vriendin.

Vandaag 07:33

Goeiemorgen sweetie! Lekker geslapen? Rise and

 genomen? check!

